

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurt Gezileri (1923-1938)

Atatürk Ansiklopedisi sitesinden

Her geri kalmış toplumun devrim önderleri kendi toplumlarının yapısını, özelliklerini ve nasıl bir çağdaşlaşma modeli geliştirmek gerektiğini iyi bilmek zorundadır. Birinci Dünya Savaşı ve Türk İstiklal Harbi ile Osmanlı İmparatorluğu yıkılırken tarih yeni bir Türk devletinin ve liderin doğuşuna tanık olmuştur: Türkiye Cumhuriyeti ve Mustafa Kemal Atatürk. Vatanın kurtarılmasından sonra Atatürk, ülkenin kalkındırılması ve geliştirilmesini hedefleyen yeni bir mücadeleye başladı. Savaş yıllarında en büyük desteği milletinden alan Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde yurt gezilerine büyük önem verdi. Atatürk inkılapların gerçek amacına ulaşması için halkla bütünleşmesi gerektiğine inanıyordu. Bu nedenle her fırsatta yurt gezilerine çıktı. Bu gezilerin Yeni Türkiye'nin oluşmasında ve hayata geçmesinde büyük etkisi oldu.

Atatürk'ün gezileri dikkatle incelendiğinde; genellikle önemli siyasal, sosyal veya kültürel alanda yapılan inkılapların hemen öncesi ve sonrasında bu gezilerin gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Atatürk gezileri esnasında halkla yakın temas kurmaya özen gösterdi ve topluma mesajlarını iletecek kurum ve kuruluşlara önem verdi. Belediye, okul gibi resmi kurum ziyaretleri ile Türk Ocağı, Halkevi gibi sivil kuruluşlar bu ziyaretlerinde önemli bir yer tuttu. Bu sayede hem gerçekleştirmiş olduğu inkılâpların uygulanışını yerinde görme, hem de gerçekleştirmeyi düşündüğü inkılâplarla ilgili olarak da halkın nabzını tutma imkânına sahip oldu.

Atatürk'ün hemen her geziye çıkışında Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Atatürk'ün uğrayacağı yerlerde karşılama töreni yapılmamasını bildirdiği halde başta gençler olmak üzere toplumun her kesiminden insan yollara dökülmüştür. Onu görmek bir ayrıcalık olarak görülmüş ve görenler yıllarca görmeyenlere anlatmıştır.

Gittiği yerlerde vatandaşlarla yakın temas kurmaya önem veren Atatürk, önemli tesislerin temel atma veya açılış törenlerine katıldı.

29 Ekim 1923 tarihinde TBMM'de oy birliği ile Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından 1938'de vefatına kadar geçen dönemde çok sayıda yurt gezisi yaptı. Ziyaretlerini zaman zaman otomobil veya trenle, zaman zamanda Ertuğrul ve Savarona yatları, İzmir, Gülcemal, Ege, Maltepe vapurları ya da Hamidiye kruvazörü, Zafer destroyeri gibi askeri gemilerle yaptı. Bu gezileri esnasında en çok ziyaret ettiği ve kaldığı il İstanbul'dur. Ziyaret ettiği diğer iller ise İzmir, Bursa, Afyon, Eskişehir, Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Canik (Samsun), Amasya, Tokat, Sivas, Erzincan, Erzurum, Kars, Şarkikarahisar (Şebinkarahisar), Sivas, Kayseri, Yozgat, Kırşehir, Konya, Adana, Mersin, Çankırı, Kastamonu, Balıkesir, Manisa, Uşak, Kütahya, Bilecik, İzmit (Kocaeli), Tekirdağ, Edirne, Çanakkale, Sinop, Tokat, Denizli, Isparta, Burdur, Antalya, Kırklareli, Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Zonguldak, Gaziantep ve Niğde'dir. O dönemde ilçe olan Osmaniye, Adapazarı (Sakarya) ve Yalova'ya da uğradı. Maraş ve Muğla il merkezlerini ziyaret etmemiş olsa da Muğla'nın Fethiye, Marmaris ilçeleri, Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesine bağlı Narlı mahallesini, daha sonra il olan Tunceli'nin Pertek ilçesini, Düzce'nin Gümüşova ilçesine

bağlı İbrahimağa (Selamlar) köyünü ziyaret ettiği bilinmektedir. Hatay o dönemde Türkiye sınırları içerisinde değildir. Ancak meseleyle yakından ilgilenen Atatürk, günümüzde Hatay'ın ilçesi olan Dört Yol'u ziyaret etti. Atatürk'ün ziyaret edemediği iller de oldu: Beyazıt (Ağrı), Aksaray, Çorum, Ardahan, Artvin, Siirt, Bingöl, Hakkari, Urfa, Mardin, Muş, Van, Bingöl ve Bitlis ile o dönemde ilçe olan veya sonradan kurulan Bartın, Karaman, Kilis, Gümüşhane, Bayburt, Iğdır, Batman, Karabük, Nevşehir, Kırıkkale ve Şırnak. Atatürk il merkezlerinin yanı sıra Dumlupınar, İnegöl, Gemlik, Mudanya, İzmit, Suşehri, Zara, Koçhisar, Dört Yol, Tarsus, ama, Akhisar, Bozüyük, Çeşme, Turhal, Nazilli, Tavşanlı, Foça, Selçuk, Kuşadası, Didim, Bornova, Bergama ve Dikili, Ayvalık, Edremit, Menemen, Ezine, Fethiye, Marmaris gibi ilçeleri ve pek çok kasaba ile köyü ziyaret etti.[14] Günümüzde birçok yerde Atatürk'ün şehre geliş tarihleri farklı isimlerle de olsa her yıl törenlerle anılmaktadır. Bu günler, Aydın'da "Atatürk Günü", Burdur'da ve Manisa'da "Şeref Günü", Niğde, Antalya, Adana ve Çankırı gibi pek çok şehirde "Atatürk'ün Geliş Yıldönümü" gibi isimlerle kutlanmaktadır.

1923 yılında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün herhangi bir yurt gezisi olmadı.

1924 yılında Atatürk, ilk yurt gezisini 1 Ocak-22 Şubat tarihleri arasında İzmir'e yaptı. Ardından 29 Ağustos'tan 18 Ekim'e kadar 51 gün süren ve "Sonbahar Gezisi" olarak anılan uzun bir Anadolu gezisine çıktı. İlk durak Büyük Zaferin ikinci yıldönümünde Meçhul Asker Anıtı'nın temel atma törenlerine katılmak için 30 Ağustos'ta eşi Latife Hanım ile beraber geldiği Dumlupınar oldu. Atatürk konuşmasında milli eğitimin öneminden ve Türk milletinin ulaşması gereken hedeflerden söz etti. Ardından bundan sonra asıl görevin gençlere düştüğünü şu sözlerle ortaya koydu: "Gençler! Cesaretimizi güçlendiren ve sürdüren sizlersiniz. Siz almakta olduğunuz terbiye ve irfan ile insanlık meziyetinin, vatan sevgisinin, fikir hürriyetinin en değerli temsilcileri olacaksınız. Ey yükselen yeni nesil! Gelecek sizindir. Cumhuriyeti biz kurduk; onu yükseltecek ve devam ettirecek sizlersiniz."

Gezi esnasında Afyon, Eskişehir, Bursa'nın ardından Hamidiye kruvazörüyle İstanbul Boğazından geçerek Trabzon'a gitti. Daha sonra Rize, Giresun, Ordu, Canik'i (Samsun) ziyaret etti. 22 Eylül 1924 tarihinde Ticaret Odası'nda öğretmenlerle yaptığı sohbet esnasında müspet bilimlerin ve çağdaşlaşmanın önemi üzerinde durdu ve bunun nasıl olacağını; "Dünya'da her şey için, medeniyet için, hayat için, başarı için en hakiki mürşit ilimdir, fendir" sözleriyle işaret etti. Amasya, Tokat, Sivas, Erzincan'a uğradı. 30 Eylül'de Erzurum'a gelen Atatürk, kendi adının verildiği yeni yapılmış bir caddenin açılışını yaparken; "Ben faniyim ama Cumhuriyet ebediyen yaşayacaktır. Caddeye cumhuriyet adının verilmesi daha uygun olur" diyerek ismin değiştirilmesini önerdi. Bu isteği kabul edildi. Demiryolunun Erzurum'a kadar ulaşacağı sözünü verdi. Kısa bir süre önce yörede meydana gelen depremin yaralarının sarılması için yapılan çalışmaları inceledi. 6 Ekim'de Kars' geldi ve çeşitli temaslarda bulundu. Atatürk, bu ziyaret ile ilgili izlenimlerini Başbakan İsmet İnönü'ye çektiği telgrafta şu cümlelerle ifade etti: "Kars'ta bütün halk, köylerden arabaları ile gelen çiftçiler ve garnizon aileleri tarafından pek samimi tezahüratta bulunuldu. Kars Vilayeti kazaları, Ardahan Vilayeti, daveti ve arz-ı tazimat için Kars'a hususi heyetler göndermişlerdi. Bütün serhad vilayetlerimizi görmeğe, vaktin müsaid olmadığına, pek müteessirim. Kars'ta Hükümet, Ticaret Odası, Belediye, Halk Fırkası, Türk Ocağı ve Kız Mektebi'ni ziyaret ettim. Suret-i umumiyede gördüklerimden memnunum. Bilhassa Türk Ocağı'nda kesif bir gençlik pek ziyade hassasiyet gösterdi.."

Atatürk, Doğu seyahatinden dönüşte günümüzde Giresun'a bağlı bir ilçe merkezi olan ancak o dönemde Şarkikarahisar adıyla bir il olan şehre uğradı. Belediye, Valilik, Halk Fırkası, Alay Komutanlığı, Ortaokul ve Türk Ocağı'nı ziyaret etti ve gençlerle sohbet etti. Gençler ocaklarını yeni açtıkları için eksikleri olduğunu söyleyerek, özür dilediler. Atatürk ayağa kalkarak gördüğü samimiyetten mutlu olduğunu, bu şehri çok sevdiğini belirttiikten sonra bu sevginin devamı olarak adının Şarkikarahisar yerine Şebinkarahisar olmasını teklif etti. Ardından, Sivas, Kayseri, Yozgat, Kırşehir illerine de uğrayarak Ankara'ya döndü.

1925 yılında Atatürk'ün ziyaret ettiği iller Konya, Adana, Mersin, Dört Yol (Hatay), Çankırı, Kastamonu, Eskişehir, Bursa, İzmit (Kocaeli), Balıkesir, Manisa, İzmir, Uşak ve Afyon oldu. Atatürk, Ocak ayı başlarında güney illerine bir gezi düzenledi ve Konya, Adana, Mersin illerini ve

Dörtyol'u gezdi. Silifke'nin Tekir köyünde bir arazi satın alarak güneyde Gazi Çiftliği adıyla bilinecek olan, Ankara'daki Orman Çiftliği'nin benzeri örnek bir çiftlik kurma çalışmalarını başlattı.

Kılık-kıyafet inkılabı öncesinde, hem sosyal alanda yürürlüğe koymak istediği şapka inkılabını başlatmak ve hem de savaş yıllarındaki hizmetlerinden dolayı Çankırı ve Kastamonu'yu onurlandırmak için 23 Ağustos 1925'te otomobille yola çıktı. Çankırı'ya geldiğinde başında hasır Panama şapka vardı. Atatürk kendisini karşılamaya gelenlere yarı şaka yarı ciddi; *"Hani sizin şapkanız?"* diye sordu ve dönüşte şapkalı görmek istediğini söyledi. Çankırı'dan sonra gittiği Kastamonu'da da Atatürk'ün başı açık, yanında şapkası vardı. Onu görenler de başlarındaki kalpak, takke ne varsa çıkardılar. Ertesi gün birlikleri denetleyen Atatürk, koğuşların birinde yazılı *"Bir Türk on düşmana bedeldir"* sözüne *"Hayır, bence değildir. Bir Türk Dünya'ya bedeldir"* şeklinde itiraz etti. 27 Ağustos'ta İnebolu ilçesindeki Türk Ocağı'nda elindeki şapkayı göstererek yaptığı *"Bunu açıkça söylemek isterim. Bu serpuşun ismine şapka denir.."* şeklinde başlayan sözleri halka kılık kıyafet inkılabı çağrısıydı. 30 Ağustos'ta Kastamonu Türk Ocağı'nda söylediği; *"Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mana ve şekliyle medeni bir toplum haline getirmektir. İnkılaplarımızın asıl umdesi budur. Bu gerçeği kabul edemiyen zihniyetleri tarumar etmek zaruridir"* sözleriyle inkılaplar konusundaki kararlılığını ortaya koydu. Kılık, kıyafet inkılabının ardından çıktığı yurt gezisinde ise Balıkesir'de yaptığı konuşmada *"püsküllü yadigar"* diye nitelediği fes yerine şapka giyilmesi konusunda telkinlerde bulundu. Konuşmasını *"Milleti medeniyet yolundan alıkoymak isteyen zavallıdır, bedbahttır"* sözleriyle tamamladı.

1926 yılında Mersin, Adana, Konya, Bilecik ve Bursa'yı ziyaret etti. 13 Haziran gecesi Bursa'dan Balıkesir'e geçti. Ertesi gün İzmir'e gidecekti ancak İzmir Valisi'nden gelen ve kendisine karşı şehirde bir suikast teşebbüsü ortaya çıkarıldığı, dolayısıyla ziyaretin ertelenmesini talep eden telgraf üzerine İzmir ziyaretini bir gün geciktirdi ve 15 Haziran'da İzmir'e hareket etti. Suikast teşebbüsünün ardından geldiği İzmir'de büyük bir törenle karşılandı. 18 Haziran'da Anadolu Ajansı'na verdiği demeçte; *"Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır"* sözleriyle rejimde artık geriye dönüşün mümkün olmadığını vurguladı.

1927 yılının 1 Temmuz'unda İzmit üzerinden Ertuğrul yatıyla İstanbul'a geldi. Bu Cumhurbaşkanı olarak İstanbul'a ilk gelişi idi ve yaklaşık 3 ay kaldı. Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan toplantıda Atatürk kendisine gösterilen ilgiye; *"İki büyük cihanın mültekasında Türk vatanının ziyetini, Türk tarihinin serveti, Türk milletinin gözbebeği İstanbul, bütün vatandaşların kalbinde yeri olan şehirdir"* sözleriyle İstanbul'un önemini vurguladı. Ardından kendisine gösterilen ilgiye; *"Sekiz yıl önce, üzüntüyle ağlayan İstanbul'dan kalbim sızlayarak çıkmıştım. Uğurlayanım yoktu. Sekiz yıl sonra, kalbim rahat olarak, gülen ve daha güzelleşen İstanbul'a geldim ve bütün İstanbulluların ruhuma heyecan veren sıcak ve sevimli kucağıyla karşılaştım"* sözleriyle teşekkür etti. Nutuk'un bölümlerinin çoğunu bu dönemde Dolmabahçe Sarayı'nda yazdı. İstanbul'un yanı sıra İzmit, Bursa, Tekirdağ, Çanakkale, Sinop, Samsun, Tokat, Sivas ve Kayseri'yi de ziyaret etti.

1928 yılındaki gezileri önemli kılan başlıca unsur, 1 Kasım 1928 tarihinde gerçekleştirilen harf inkılabıdır. Atatürk kanun çıkmadan önce ziyaret ettiği şehirlerde halkın nabzını yokladı ve yeni harfler konusundaki çalışmalara bizzat katıldı. 23 Ağustos'ta ilk denetlemeyi Tekirdağ'da yaptı. Büyük bir salonda memurları topladı ve kara tahta önünde yeni harfleri öğretme işine koyuldu. Validen başlayarak memurları imtihan etti, yanlışlarını düzeltti. Ertesi gün gazetelerde Atatürk'ün şu demeci yer aldı: *"Tekirdağlı vatandaşlarım daha şimdiden Türk harfleriyle yazıp okumayı öğrenmişlerdir, diyebiliriz. Memurların tamamını bizzat imtihan ettim. Sokaklarda ve dükkanlarda halk ile temrinler yaptık. Arap harfleriyle hiç yazmak, okumak bilmeyenlerin Türk harfleriyle derhal alışkanlık kurduklarını gördüm. Daha ortada yetkili makamların tasdikinden geçmiş bir rehber olmadan, daha millet öğretmenleri kılavuzluk etmeden koca Türk milletinin hayırlı olduğuna inandığı bu yazı meselesinde bu kadar yüksek şuur ve kavrayış, özellikle acelecilik göstermekte olduğunu görmek benim için cidden büyük ama çok büyük mutluluktur."*

1 Eylül'de Çanakkale'ye gittiğinde yeni harflerle okuma yazma seferberliğine vatandaşların canla başla katıldığına bizzat şahit oldu. Bizzat kendisi de bu çalışmalara katıldı. Öğleden sonra Çanakkale Savaşlarının yaşandığı Arıburnu, Conkbayırı ve Anafartalar'ı gezerek anılarını tazeledi.[30] İzmir vapuru ile Sinop'a geldi. Sinop Yatılı Okulu'nun bahçesine konulan kara tahtanın önüne geçerek orada hazır bulunanlara yeni Türk alfabesini öğretmeye çalıştı. Kayseri'nin Gesi bucağında toplanan halkı harfler konusunda imtihan etti. Kayseri'de şehir meydanına konan kara tahtanın önüne geçerek halka yeni harfleri anlattı, yapılan yanlışları gösterdi.

1929 yılında Eskişehir, İstanbul, Yalova, İzmir, Denizli, Isparta, Burdur ve Antalya'ya ya seyahat etti. 1930 yılında İzmir, Antalya, Burdur, Isparta, İstanbul, Yalova, Kayseri, Tokat, Amasya, Samsun ve Trabzon'u gezdi. 30 Haziran-5 Eylül 1930 tarihleri arasında iki aydan fazla kaldığı Yalova'da yakın arkadaşı ve Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Fethi Okyar ile görüşerek, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurması konusunda onu ikna etti. Bu sayede hem Halk Fırkasının rehavetten kurtarılarak harekete geçirilmesi, hem de kontrolsüz bir muhalefetin doğmasına engel olunacaktı. Ancak 12 Ağustos'ta kurulan SCF, 17 Kasım 1930'da kurucuları tarafından feshedildi. Bu gelişme ardından Atatürk bir yurt gezisine çıkma ihtiyacı duydu. Kayseri'den başlayan ve Trabzon'a kadar uzanan yurt gezisi esnasında Sivas, Tokat, Amasya ve Samsun'a da uğradı. Halkın sorunlarını dinledi. Kayseri Lisesi, Sivas Kız Öğretmen Okulu, Sivas ve Samsun Lisesi gibi okullarda derslere katıldı. Öğrencilerle tarih ve dil konuları üzerine sohbetler yaptı. 1 Aralık'ta gittiği İstanbul'dan 19-25 Aralık 1930 tarihleri arasında Trakya gezisine çıktı. 20 Aralık'ta Kırklareli Alpullu Şeker Fabrikası'nı gezdi ve öğle yemeğini fabrikada personelle birlikte yedi. Edirne'ye geçen Atatürk, 23 Aralık'ta İzmir'de yaşanan Menemen Olayı'nı haber alınca gezisini yarıda kesti ve gerekli tedbirleri almak için Babaeski üzerinden trenle İstanbul'a döndü.

1931 yılında İstanbul, Uşak, Afyon, İzmir, Balıkesir, Aydın, Denizli, Antalya, Mersin, Fethiye (Muğla), Adana, Malatya, Konya, Zonguldak ve Yalova'yı ziyaret etti. 1930 yılında başarısızlıkla sonuçlanan SCF denemesinin ardından, Atatürk'ün emriyle bu fırkanın eleştirileri doğrultusunda ülke sorunlarını araştırması ve bir rapor hazırlaması için bir komisyon kuruldu. Sorunları ve ülkenin durumunu yerinde görmek isteyen Atatürk bir yurt gezisine çıktı. Komisyon üyeleri de bu geziye iştirak ettiler ve 3 ay içerisinde hazırladıkları bir raporu Atatürk'e sundular.

1932 yılının başlarında 11 Ocak'ta İstanbul'a gelen Atatürk, 4 Şubat'ta Ankara'ya döndü. 16 Temmuz'da tekrar İstanbul'a gelen Atatürk, Dolmabahçe Sarayı'nda Birinci Türk Dili Kurultayı'na katıldı. 27 Eylül'de Dolmabahçe Sarayı'nda Amerikan Genel Kurmay Başkanı Mac Arthur ile görüştü.

Atatürk, Cumhuriyetin ilanının 10. Yılında 15 Ocak'ta kalabalık bir heyetle yurt gezisine çıktı. Eskişehir, Bursa, Balıkesir, Kütahya, Afyon, Konya, Adana, Mersin ve Gaziantep illerini dolaştı. 26 Ocak'ta Gaziantep'te büyük bir coşkuyla karşılanan Atatürk, halkın şehirde bir lise açılması isteğini geri çevirmedi. Başbakan İsmet Bey'e bir telgraf çekerek, iki gün içinde şehirdeki bir ortaokulun liseye dönüştürülmesini istedi. Telgraftan 3 gün sonra, 1 Şubat 1933'te Gaziantep Lisesi'nin açılışı yapıldı. Törende Atatürk'e "*Hemşehrilik Belgesi*" verildi. 31 Ocak 1933 tarihinde İzmir'e gelen Atatürk, Valilik, Komutanlık, Belediye, Parti merkezi, Bornova Ziraat okulu ve İzmir Milli Kütüphanesi'ni ziyaret etti. 3 Şubat 1933 tarihinde İzmir'de iken Bursa'da 100 kadar kişinin Türkçe ezan yerine Arapça ezan başvurusu yaptığını duyunca hemen 4 Şubat'ta yola çıktı ve Afyon, Bilecik üzerinden Bursa'ya geldi. Olayın büyütülecek bir vaka olmadığını görünce İstanbul'a geçti.

1934 yılında Kırşehir, Yozgat, Kayseri, Niğde, Konya' ziyaret eden Atatürk, Türkiye'yi ziyaret etmesi beklenen İran Şahı ile gideceği yerlerdeki hazırlıkları görmek ve askeri birlikleri denetlemek için Batı Anadolu gezisine çıktı. Uşak, Manisa, İzmir, Manisa, Çanakkale, Balıkesir, Eskişehir, İstanbul, Yalova, Bursa, Afyon'a uğradı. Beklediği misafirin gelmesinden sonra İran Şahı Rıza Pehlevi, İran Dışişleri Bakanı Bakır Han Kazım ve diğer heyet üyeleri ile Türk yetkililerden oluşan bir heyetle Ankara'dan yola çıktı. 21 Haziran 1934 sabahı Eskişehir'e geldi. Hava Okulu'nu ziyaret etti ve avcı uçaklarının gösterisini izledi. Afyon, Manisa, Uşak, İzmir,

Balıkesir, Çanakkale'yi gezdiler. İran Şahı Rıza Pehlevi ve mahiyetini 26 Haziran-3 Temmuz 1934 tarihleri arasında İstanbul'da ağırladı. Şah'ın Türkiye'den ayrılmasından sonra Yalova'ya uğradı. Ardından Ankara'ya döndü. Atatürk, İstanbul'da yapılması planlanan 2. Türk Dili Kurultayı hazırlıkları için 16 Temmuz sabahı otomobille Ankara'dan İstanbul'a doğru yola çıktı. Bolu ve Adapazarı'na (Sakarya) uğradıktan sonra İstanbul'a geldi ve 2. Türk Dili Kurultayı'na katıldı ve yapılan konuşmaları dinledi.

1935 yılında 16-25 Şubat tarihleri arasında Ege ve Akdeniz'i gezdi. Alanya, Antalya, Silifke, Mersin, Marmaris'in ardından İstanbul'a döndü. Aynı yıl içinde dört kez geldiği İstanbul'da yaklaşık 2 ay kaldı. Yalova'ya uğradı Bursa Uludağ'da gezintiler yaptı.

1936 yılında yedi kez geldiği İstanbul'da yaklaşık 3,5 ay kaldı. Tekirdağ'ın Çorlu ve Muratlı ilçelerini, Bursa, Eskişehir ve Yalova'yı ziyaret etti. 24 Ağustos 1936 tarihinde başlayan ve 6 gün süren Üçüncü Türk Dili Kurultayı'na katıldı. 4 Eylül 1936'da İngiltere Kralı 8. Edward'ı karşıladı.

1937 yılında 6 kez geldiği İstanbul'da yaklaşık 3 aydan fazla kaldı. İstanbul dışında Eskişehir, Konya, Trabzon, Yalova, Aydın, Sivas, Malatya, Diyarbakır, Elazığ, Adana, Mersin ve Afyon'a da gezilerde bulundu. 11 Haziran'da Atatürk, Trabzonluların kendisine hediye ettiği Soğuksu'daki köşkte dinlenirken çevresindekilere; *"Mal ve mülk bana ağırlık veriyor. Bunları milletime bağışlamakla ferahlık duyacağım. İnsanın serveti kendi manevi kişiliğinde olmalıdır. Ben, büyük milletime daha çok şeyler vermek istiyorum"* dedi. Başbakan İnönü'ye bir telgraf çekerek durumu ona da bildirdi. İkinci Türk Tarih Kurultayı'na katıldı ve düzenlenen sergiyi açtı.

1931 yılında yaptığı Aydın-Nazilli ziyaretinde halkın bir tekstil fabrikası açılması talebini yerinde bulmuş ve fabrikanın yapılmasını Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na dahil ettirmişti. 9 Ekim 1937 tarihinde fabrikanın açılışı için Aydın'a geldi. Yanında Başbakan Celal Bayar, Eski Başbakan İsmet İnönü, Afet İnan, Mareşal Fevzi Çakmak, bakanlar ve milletvekillerinin aralarında bulunduğu kalabalık bir heyetle beraber fabrika açılış törenine katıldı. Törenin ardından fabrikanın açılışı yapıldı ve bizzat Atatürk'ün emriyle makineler çalıştırıldı. Bu esnada 480 makineden çıkan gürültüyü Atatürk *"İşte halka refah verecek sesler!"* olarak değerlendirdi.

1938 yılında yurt gezilerine Eskişehir'den başladı. Yalova, Bursa, İstanbul, Mersin ve Adana'yı ziyaret etti. Yalova'da yapımı tamamlanan termal otelin ilk konuğu oldu. Bu otelde kaldığı dönemde Atatürk'ün hastalığı ilk kez teşhis edildi. Doktorların dinlenmesi gerektiği tavsiyesine rağmen Hatay meselesi konusunda Türkiye'nin kararlılığını göstermek ve muhataplarına mesaj verme düşüncesiyle güney illerine seyahat etti. Mersin ve Adana'da askeri birliklerin geçit törenini izledi. Askeri müdahalede bulunabileceklerinin işaretini verdi. 27 Mayıs 1938 tarihinde İstanbul'a döndü ve sağlığı iyice bozulduğu için sağlığında Ankara'ya geri dönemedi. Hastalığının iyice belirginleştiği bu dönemde rahat etmesi için Savarona adında bir yat satın alınmıştı. 1 Haziran'da geçtiği Savarona yatında 19 Haziran 1938 tarihinde Romanya Kralı Karol'u kabul etti. 25 Temmuz'a kadar yatta kaldı. Doktorların tavsiyesiyle Dolmabahçe Sarayı'na geçti. 5 Eylül'de vasiyetnamesi yazıldı. 17 Ekim 1938'de ilk komaya girdi ve bu durum aralıklarla 19 Ekim'e kadar sürdü. Hastalığının ağırlaşması nedeniyle 29 Ekim 1938 tarihinde düzenlenen Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına katılamadı. 8 Kasım'da ikinci kez ağır komaya girdi ve 10 Kasım 1938'de hayata gözlerini yumdu. 19 Kasım 1938 sabahında Dolmabahçe Sarayı'ndan alınan Atatürk'ün cenazesi Yavuz zırhlısıyla İzmit'e götürüldü. Burada trene alınan cenaze 20 Kasım 1938'de saat 10.00'da Ankara'ya ulaştı. Türk milletini gözyaşına boğan bu seyahat Mustafa Kemal Atatürk'ün son yurt gezisi oldu.

Yüksel ÖZGEN

KAYNAKÇA

AĞAOĞLU, Ahmet, **Serbest Fırka Hatıraları**, İletişim Yay., İstanbul 1994.

AKIN, Fehmi, **Atatürk'ün Sonbahar Seyahatleri**, Anekdot Kitaplar, Ankara 2008.

Akşam, 3 Şubat 1938, 21-2 Mayıs 1938.

Akşam, "Atatürk Merinos Fabrikasını Altın Anahtarla Açtılar", 3 Şubat 1938, s.1.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 2, Ankara 1959.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.

Cumhuriyet, 16-18 Kasım 1937.

Cumhuriyet, 24 Ağustos 1928, 16-18 Kasım 1937, 21 Haziran 1938.

Cumhuriyet, 24 Ağustos 1928.

ÇANAK, Erdem, "Atatürk'ün Yurt Gezilerine Bir Örnek: 1930-1931 Gezisi", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl. 4, S 23, Mart 2016 , s.128-178.

ÇAVDAR, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, İmge Kitabevi Yay., İstanbul 2004.

DAŞDEMİR, Latif , "Yurtiçi Gezilerinin Önemi ve Bilinmeyen Bir Gezi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C VIII, S 3 (Atatürk Özel Sayısı), Ağustos 2008, s.13-38.

ERDEN, Ömer, **Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Türkiye'yi Ziyaret Eden Devlet Başkanları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.

FINDLEY, Carter V., **Modern Türkiye Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

Hakimiyet-i Milliye, 17 Ocak 1933, s.1.

Hâkimiyet-i Milliye, 10-11 Ekim 1926, 17 Ocak 1933.

İNAN, Afet, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Ankara 1968.

KİLİ, Suna, **Atatürk Devrimi-Bir Çağdaşlaşma Modeli**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1983.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, TTK Yayınları, Ankara 1988.

KOP, Kadri Kemal, **Atatürk Diyarbakır'da**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1938.

METEL, Reşit, **Atatürk ve Donanma**, İstanbul 1966.

OKYAR, Ali Fethi, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu? Nasıl Feshedildi?**, Ketebe Yayınları, İstanbul 2019 .

ÖNDER, Mehmet, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1975.

ÖZGEN, Yüksel, **Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Çankırı Gezisi**, Çankırı Belediyesi Yayınları, Çankırı 2011.

SOYAK, Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.

ŞAHİNGİRAY, **Özel Atatürk'ün Nöbet Defteri**, Ankara 1955.

TAN, Nail, **Atatürk ve Türk Dil Kurumu**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C. 3, 29 Teşrinevvel 1339 Pazartesi.

TOROS, Taha, **Atatürk'ün Adana Seyahatleri**, 3. Baskı, Adana Kent Konseyi Yayınları, Adana 2001.

Ulus, 25 Mayıs 1938.

Vakit, 16 Kanunusani 1933, s.1.

Vakit, 27, 28 Eylül 1932, 5 Birinci Teşrin 1933, 16 Kanunusani 1933.

Vakit, 28 Eylül 1932, s. 1-2.

ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

"[http://ataturkansiklopedisi.gov.tr/index.php?title=Cumhurbaşkanı_Mustafa_Kemal_Atatürk%27_ün_Yurt_Gezileri_\(1923-1938\)&oldid=2864](http://ataturkansiklopedisi.gov.tr/index.php?title=Cumhurbaşkanı_Mustafa_Kemal_Atatürk%27_ün_Yurt_Gezileri_(1923-1938)&oldid=2864)" adresinden alındı.